

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

TRENTA POEMES COMENTATS

JORDI PÀMIAS

QUADERNS

126

2022

Jordi Pàmias i Grau (Guissona, 1938) és autor d'una obra poètica àmplia, depurada i profunda, arrelada en l'observació de la natura, l'alegria de viure i el pas del temps. Durant trenta anys va exercir de professor de Llengua i Literatura a l'Institut Màrius Torres de Lleida. La seva obra poètica completa ha estat aplegada en sis volums: *El foc a la teulada*, *La nit en el record*, *Lluna d'estiu*, *El do de la paraula*, *Terra, mite, àngel* i *Ronda dels dies. Cent vint poemes esparsos*. Entre els seus títols destaquen, per exemple, *Flauta del sol*, *Amfora grega*, *Narcís i l'altre*, *Fuga del mil·leni*, *Terra cansada*, *Al cor del món* o *La paraula i el cant*. També és autor de l'obra de teatre *Camí de mort* i dels dietaris *Des de la foscor: un dietari dels anys 60*, *Quadern de tres estius* i *Déu no té pressa*. Ha rebut, entre d'altres, els premis Carles Riba, Vicent Andrés Estellés, Ciutat de Palma, Miquel de Palol, Jaume Fuster, Premi Crítica Serra d'Or, la Creu de Sant Jordi i el Premi Nacional de Cultura; des de 2008, l'Ajuntament de Guissona convoca un premi de poesia amb el seu nom.

Primera edició: maig del 2022

© 2022, Jordi Pàmias i Grau

Edició: Isidre Ferré

Projecte gràfic: Josep Rom

Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)

València, 244, 2n – 08007 Barcelona

ISBN: 978-84-09-40830-6

Dipòsit legal: B 10.011-2022

Imprès a: I.G. Santa Eulàlia (Santa Eulàlia de Ronçana)

www.igsantaetulalia.com

ÍNDIX

Pròleg	5
Al bat del sol	11
Processó de Divendres Sant	13
L'Amic absent	17
<i>Ets massa lluny, Senyor</i>	21
Vigília de Corpus	23
Pregària	25
Llum nova	29
Paisatge	31
Anunciació a Maria	33
Nadal	37
La poesia	39
Neu	41
Dionís	43
Mínotaure	45

Eros i el temps	47
Sufís en l'alegria de la dansa	49
L'Anyell	51
Silenci	53
Escola	55
La Llei i l'Esperit	57
Vell cementiri jueu	59
La tomba de Kafka	61
Elegia setena, a Balaguer	63
Salm de la clara esperança	65
El missatger	67
La flama que no mor	69
Resurrecció	73
La font amagada	77
Crida	81
Abans de la sega	83

PRÒLEG

Des de la Fundació Joan Maragall estem interessats, entre d'altres temes, a explorar la diversitat de les expressions de l'experiència religiosa en la literatura i l'art. En concret, creiem que la poesia pot ser un àmbit privilegiat per a aquesta expressió, ja que en ella poden confluïr profunditat de reflexió, intensitat emotiva, concentració expressiva, metàfores suggeridores i musicalitats subtils. No en va la poesia religiosa ha estat sempre una branca important de la poesia i un camí fèrtil per a la religió, tot i que en el darrer mig segle l'evolució del context cultural hagi arraconat, marginat o diluït aquesta mena de poesia. De fet, el retorn de l'interès per la dimensió espiritual de la vida està plantejant, en l'actualitat, noves exigències i interrogants a la cultura, de manera que no es pot excloure que la poesia més o menys religiosa torni a ocupar un lloc rellevant en el panorama poètic en un futur proper.

En aquesta línia d'interès, l'octubre de 2019 vam convidar Mn. Climent Forner a la Fundació perquè ens parlés de la seva poesia, tan rica i poderosa i tan arrelada en la seva experiència sacerdotal. Vam pensar, a continuació, que resultaria oportú demanar també a un poeta laic sensible a aquest vessant vital que ens exposés fins a quin punt i ens quins aspectes la seva poesia havia reflectit i elaborat neguits religiosos. Això ens va portar a demanar a Jordi Pàmias, un dels més grans poetes de la seva generació, autor d'una obra poètica àmplia, riquíssima i molt reconeguda, que ens escrivís algun text de reflexió sobre la relació entre la seva po-

esia i la seva experiència cristiana, i amb altres formes d'espiritualitat que li hagin cridat l'atenció i l'hagin inspirat. Com a resposta a la nostra invitació, Pàmias ens ofereix en aquest Quadern una presentació de la seva trajectòria espiritual basada en trenta poemes seus de diverses èpoques, alguns d'ells inèdits, i comentats amb referència al tema que ens ocupa.

Per als lectors habituals de Pàmias, aquesta col·lecció comentada de poemes aporta un valor addicional, una perspectiva il·luminadora d'aspectes que potser no havien rebut prou atenció, i els ajudarà a apreciar-ne aspectes i matisos que potser els havien passat per alt i a descobrir alguns poemes de llibres inèdits, com ara *Joan, el visionari*, sobre l'evangelista i autor del llibre de l'Apocalipsi més conegut i influent. Per a qui no conegui encara l'obra del poeta, aquest Quadern pot resultar una introducció parcial i un estímul per a una lectura més àmplia i sistemàtica d'altres llibres seus.

Pàmias ja havia inclòs en la seva antologia *La paraula i el cant* (2019) una secció titulada «Sis poemes cristians», posant així en relleu aquest vessant important de la seva poesia. En el pròleg de l'antologia esmentada, Lluís Calvo comenta l'accentuació de la voluntat de testimoniatge cristià de Pàmias en els darrers anys, subratllant el paper molt rellevant del vessant cristià de la seva poesia. També en el seu dietari *Déu no té pressa* (2018) el mateix Pàmias manifesta explícitament la intensitat creixent del seu compromís religiós. Víctor Verdú, en el seu estudi de *La paraula i el cant* al número 115 de la revista *Reduccions*, també analitza el paper del cristianisme en l'obra de Pàmias. Remetem el lector que vulgui aprofundir en aquest tema als escrits de Calvo i de Verdú.

Aquest vessant poètic es manifesta, en l'obra de Pàmias, en tres grans línies d'interrogació, referents al cos (la fragilitat, la mort, la sensualitat, el plaer, l'alegria de viure), a la natura (el paisatge, la preocupació ecològica, la comunió amb la natura, la ressonància de les grans festes religioses) i a l'absolut (la paraula, la mort, el sentit de la vida, Déu). En certa manera, hi ha una il·luminació mútua entre aquestes línies que s'entrellacen, es retroalimenten i es fecunden en una experiència humanística estilitzada, elegant i actual.

En aquest breu pròleg, crec oportú destacar tres aspectes d'aquest Quadern: el dinamisme d'una evolució personal i literària, el conjunt de referències intel·lectuals que han acompanyat aquesta trajectòria, i alguns detalls particularment interessants referents a diversos poemes o a moments singulars de l'experiència vital del poeta. Aquests tres aspectes vertebraran els acompanyaments a una trentena de poemes, poemes que, de fet, ja parlen per si mateixos, amb una puresa lírica, una sobrietat expressiva, una profunditat humana i una llibertat formal extraordinàries, però que, acompanyats dels comentaris, revelen algunes claus de lectura que els enriqueixen encara més. De fet, el lector que es concentrés en els poemes i passés per alt, en una primera lectura, els comentaris, ja tindria una visió de conjunt d'un camí poètic i espiritual molt ric, però la lectura —simultània o posterior— dels comentaris li farà veure encara més aspectes dels que hauria advertit en una primera lectura.

El lector trobarà en aquest Quadern un recorregut per l'evolució literària, intel·lectual i espiritual de Pàmias comentada per ell mateix, amb una visió serena i autocrítica, des dels seus temps de batxillerat i universitat (el poema més antic és de 1956, quan l'autor tenia 18 anys) fins a l'actualitat, quan el poeta ha passat la vuitantena: un arc temporal de més de seixanta-cinc anys. El recorregut personal i íntim s'entrellaça amb l'evolució social de la religió i de la cultura al llarg de les diverses etapes: l'ambient cristià familiar; la forta influència clerical de la seva joventut, en plena dictadura; la fita significativa i transformadora del Concili Vaticà II i les seves conseqüències; el procés de laïcització de la societat, i la represa actual de l'interès per les espiritualitats i les religions, malgrat la crisi d'autoritat i de confiança en les institucions de tota mena. També s'hi entreveu l'evolució dels successius models poètics dominants: el realisme històric, el formalisme, la poesia de l'experiència, el ressò de la transcendència i la pregunta pel paper de la poesia en el món d'avui, tan plural, obert, accelerat, desigual i desconcertat.

Aquest dinamisme de la visió social de la religió i de la poesia al llarg de tot aquest període fa especialment pertinent l'ordenació temporal dels poemes, que il·lumina no tan sols una trajectòria purament personal,

sinó també l'evolució social i cultural del nostre país, a la qual el poeta és ben sensible. En alguns casos, aquesta ordenació temporal es trenca per tal de fer notar millor el contrast del tractament d'un tema concret en moments diferents de la vida (joventut, maduresa).

Els comentaris permeten veure no tan sols l'evolució, sinó també les fites més intenses de l'experiència espiritual personal, amb distanciaments i fredors, emocions i dubtes, escrúpols i desenganys, retorns i retrobaments. Els comentaris abasten des dels diversos recursos mètrics i simbòlics emprats per expressar diferents temes i estats d'ànim, fins als matisos i les profunditats dels continguts conceptuals, així com referències a models literaris (Ramon Llull, sant Joan de la Creu, Rumi, la mística sufí, Dante, Carles Riba, Josep Carner) i a influències intel·lectuals (sant Joan evangelista, sant Pau, C. S. Lewis, Emmanuel Levinas, Mircea Eliade, Maria Zambrano, Teilhard de Chardin, Octavi Fullat, Albert Camus, George Steiner, G. K. Chesterton, Jean Guitton, Karl Rahner...) que l'han anat acompanyant i enriquint en la seva trajectòria personal.

Com a detall particularment significatiu, destacaria l'obertura i pluralitat de les seves interrogacions religioses. Per exemple, hi trobem aspectes de la mitologia clàssica (com ara la tensió entre el desbordament de Dionís i la contenció serena d'Apol·lo, o de la figura de Narcís com a referència a interrogacions intenses de la corporalitat) o apunts de viatge (a Terra Santa —Jerusalem, llac de Tiberíades—, a Turquia —amb referència als dervixos giròvags i la mística sufí—, a Praga —amb esment de la visita al cementiri jueu i a la tomba de Kafka...). Aquestes referències revelen com la consideració profunda d'alguns elements aliens a la tradició cristiana també contribueixen a plantejar-se qüestions existencials i religioses d'envergadura, des d'una perspectiva més plural i complexa, però sense abandonar els valors cristians de fons.

En una sèrie d'agradables converses amb Pàmias al llarg de molt anys he tingut l'ocasió d'assistir a l'obertura de nous temes d'interès per al poeta, de participar de les seves inquietuds culturals, religioses i cíviques, i he fruit del privilegi particular de ser testimoni directe de la seva voluntat de rigor, de perfecció formal, de puresa expressiva, de recerca àrdua i incan-

sable de la paraula més justa, en la successió de versions d'un mateix poema, cada vegada més afinades, més precises, més lluminoses.

En definitiva, em plau presentar al lector una obra alhora poètica, memorialística i assagística, que pot ser considerada com un nou llibre de poesia de Jordi Pàmias —una antologia de la seva poesia religiosa—, com un recorregut transversal per diversos llibres seus, com un breu assaig introspectiu i explicatiu, i com una reflexió espiritual sòbria i depurada. En qualsevol d'aquests diversos vessants, aquests TRENTA POEMES COMENTATS constitueixen una bella contribució a la poesia d'avui.

David JOU

Vaig néixer a Guissona (la Segarra) l'any 1938. El meu pare era pastisser i un gran amant de la pintura. Entre els anys 1959 i 1962 vaig cursar estudis de filologia Romànica a la Universitat de Barcelona. Guardo un bon record d'excel·lents professors: Antoni Badia i Margarit, Martí de Riquer, José Manuel Blecu, entre d'altres.

Havia estudiat el Batxillerat a Guissona, amb el valuós ajut d'un oncle que era mestre nacional a la vila: Salvador Barceló. I, també com a alumne lliure, vaig aprovar els cursos comuns de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. Durant molts anys no vaig trepitjar cap aula, cosa que sens dubte va influir en la meua manera de ser.

En aquest breu poema (escrit el juliol de 1956) apareix l'orgull com un element determinant del meu tarannà juvenil. Me n'acuso i, de passada, marca el to d'una composició que defuig la sensualitat, pròpia de l'adolescència, i posa el punt de vista en el pecat de l'àngel caigut, que volia ser com Déu. Algunes imatges insinuen un càstig: *llanceu-me vents de tempesta / i llampecs, a tot esclat*. Els versos són heptasíl·labs, amb rima consonant —llevat del sisè, que no rima amb cap altre. Desentonen una mica l'arcaisme *testa* i un llenguatge massa retòric: *confegiré maldestres mots de perdó*.

AL BAT DEL SOL

L'orgull em traí, Senyor.
Us escarnia a la cara
i no demano perdó,
i Vós em doneu, encara,
aquest sol tebi... Senyor:
ennuvoleu el meu cap,
llanceu-me vents de tempesta
i llampecs, a tot esclat;
cremeu, sense pietat,
l'orgull de la meva testa.
Potser així, humiliat,
confegiré, a poc a poc,
maldestres mots de perdó.
Que desagraït que soc!
Vós sou massa bo, Senyor.

juliol de 1956
(de *Ronda dels dies*)

Aquest poema narratiu, escrit als 18 anys, en període quaresmal (març de 1956), reflecteix la meva fe cristiana en el Déu crucificat (i la clara influència de la literatura apocalíptica). La visió de la fi del món és ingènua i dramàtica alhora. Hi ha una alternança de versos hexasíl·labs, decasíl·labs i alexandrins, amb alguna excepció (*udolà*). I la música de la rima consonant (element fònic notable) fa de contrapunt a la nuesa del relat, estructurat en un doble pla: real - imaginari - real.

A les dècades dels anys quaranta i cinquanta, em vaig impregnar de la mentalitat nacionalcatòlica, molt arrelada a Guissona, que tenia la fama de ser una vila amb forta influència clerical. Per sort, hi va haver alguns sacerdots d'esperit molt obert: vull esmentar Ramon Sumalla i Josep Rossell, amb inquietuds que s'anticipaven a les del Concili. D'altra banda, la meva mare era profundament religiosa.

La meva fe no va trontollar mai; però sentia una gran necessitat de viure en gràcia de Déu. El fet de ser fill únic i les llargues hores de soledat, com a estudiant, van originar escrúpols de consciència, afavorits per la pulsio autoeròtica.

Em distreia escrivint versos i escoltant música. L'any 1953 vaig descobrir Mozart. Em va commoure amb la seva puresa melòdica: d'ell brollava una alegria que no era mai un simple joc. I als setze anys vaig decidir escriure sempre en català, com a protesta per la situació injusta en què es trobava la meua llengua, a l'escola i a tots els mitjans de comunicació.

PROCESSÓ DE DIVENDRES SANT

Ara sabreu, germans, la visió que he tingut
—millor podria dir-se'n fantasia—.
Era Divendres Sant i la gent, tota pia,
buidava el temple, amb rostre commogut.
La nit misteriosa
havia engolit ja el crepuscle de sang.
Per la plaça espaiosa,
dues llargues fileres anaven caminant.
Seguiren carrer amunt. Els ciris flamejaven
i un fum gris i olorós arribava als balcons.
De tant en tant, hom deia oracions,
i els càntics i la música l'espai amortallaven.
Uns passos evocaven la història més sublim
de tots els segles: la Passió de Crist.
I, al mig de tot, anava la creu. L'haguéssiu vist,
germans! Esfereïa... Era el record d'un crim.

Això m'esborronà
com un llamp. I, tot d'una, la visió començà.
La nit era tranquil·la quan un vent impensat,
com un llop afamat,
udolà.

Al moment, s'apagaren ciris i llantions.
Al moment, emmudiren himnes i oracions:
una claror de foc brillava a dalt del cel.
La gent, espaordida,
romangué empedreïda,
sense moure's del lloc. De sobte, s'oí un tro
i es bellugà la terra als nostres peus,
i aücs, xiscles i veus
feren un cant, de poderós ressò.
«La fi del món!», cridà, bramulant, la gentada.
Mut, tremolós, em vaig girar endarrera:
tots els carrers, daurats per la foguera,
es veien, fins al lluny, atapeïts
de gent d'estranyes races i vestits
i estranys llenguatges... Tot el món hi era!
Després el cementiri
s'il·luminà amb una blancor de lliri,
que, enmig de la rojor, resplendí vivament.
Eren els àngels de l'Omnipotent,
que cridaven els morts, amb veu solemne i bella.
Un gran soroll de lloses omplí la nit vermella
i els difunts es dreçaren lentament.

Aleshores els cels s'asserrenaren.
I els àngels s'aplegaren
cantant un al·leluia triomfal.
L'enorme multitud s'agenollà
i aparegué el Senyor del regne celestial.
El Rei de reis venia a judicar
la vella, la superba Humanitat.
A poc a poc s'atansava, amb el front clar
de llum i esplendidesa coronat.
I aquell qui s'atansava era l'Anyell
que, un jorn, vàrem matar, a dalt de la creu.
Sí, germans, era Ell:
Jesús, el nostre Pare, el nostre Déu!

I aleshores, tot d'una, es fongué la visió.
Altre cop se sentia el ritme compassat
que feia, en caminar, la processó.
Altre cop, amb el front ple de sang i suor,
anava, al mig, el Déu Crucificat.

març de 1956
(de *Ronda dels dies*)

Als vint anys (l'abril de 1958), inspirat per Verdaguer, faig la meva primera incursió en el camp de la poesia mística. Hi ha una delicadesa extrema en la manera d'adreçar-me a l'Amic. Sens dubte, s'hi nota la influència de Ramon Llull i de sant Joan de la Creu. Els versos heptasíl·labs i la repetició del primer de cada estrofa —amb lleus variacions— li donen un ritme molt marcat. És un dels poemes més purs que vaig escriure en la meva vila natal, abans de viure a Barcelona.

La religió cristiana no té res a veure amb un espiritualisme radical. José M. Valverde remarca la llarga empremta maniquea com un element pertorbador: l'ànima es considerava enemiga del cos.

Durant segles, els cristians van viure l'antinòmia bé / mal, Déu / diable, salvació /condemnató eterna. Però en el moment culminant de la celebració eucarística, l'audàcia de les paraules («Aquest és el meu cos») implica, a través de la metàfora, un delit d'unió entre el cristià i Déu.

En aquest poema, em faig un retret per l'abandó en què he deixat l'Amic. En tot cas, a l'hora de la mort, *somriuran vespre i albada... / I el meu enyor tindrà fi.*

L'AMIC ABSENT

Amic, per què t'he deixat?
Totes les coses es feien
més pures, al teu costat.
La terra i el mar somreien.
Per què t'he abandonat?

Et sentia tan a prop,
tan callat, com floc de neu...
De Tu m'allunyo, altre cop,
planura enllà, i em sap greu.
Et sentia tan a prop!

Em dol, Amic, i no em giro
per fer el camí de retorn.

M'aturo un moment, sospiro,
i endavant, que és curt el jorn!
Em dol, Amic, i no em giro.

M'ajauré cansat, malalt
d'enyor, vora el blat madur.
Sempre m'ha passat igual:
m'aniré allunyant de Tu
fins que m'ajauré, malalt.

Solitària, una flor
tota molla de rosada.
Tanco els ulls. I llisca el plor
per la galta enamorada.
Solitària, una flor...

Et cridaré: «Amic!», ben fort,
amb la vista esgarriada
al gris areny de la mort.

I el meu enyor tindrà fi.
La teva veu delicada,
en un revolt del camí!
Somriuran vespre i albada...
I el meu enyor tindrà fi.

abril de 1958
(de *Ronda dels dies*)

Poema lent, adolorit, format per dotze versos alexandrins que li donen un to alt i solemne. Es divideix en tres estrofes, amb rima assonant els versos segon i quart.

És un llarg lament, una queixa apassionada davant la impossibilitat de veure el Senyor: *estrenyo, amb desesper, el buit*. La vocal més fosca (la u) remarca l'angoixa de la llunyania: *buit, Tu, obscur*. En canvi, paradoxalment, tres joguines em fan feliç, com si encara fos un infant enjogassat: carn, món i diable (els anomenats *enemics de l'ànima*). Així, el poema oscil·la entre les apetències del jo humà i el desig del Tu diví, polaritat que es planteja en molts moments de la vivència religiosa.

C. S. Lewis afirma que «l'amor, l'acte moral —de caritat o de justícia— i la recepció de l'obra d'art es poden interpretar com una ampliació o com un aniquilament de la pròpia identitat». També cal recordar que la filosofia de l'alteritat recull un principi evangèlic: «Qui perdi la seva vida la salvarà.» Cal oblidar-se d'un mateix, deixar entre parèntesis la pròpia identitat. La fe en Déu (l'Altre absolut) afavoreix aquest oblit. Jo me n'adono, en aquest poema, potser d'una manera encara ben vaga.

Ets massa lluny, Senyor, i, quan allargo els braços,
no et puc haver i estrenyo, amb desesper, el buit.
No sents el meu sanglot, en la nit estelada?
Tenir totes les coses... i no tenir-te a Tu!

Senyor, soc un infant que balbucejia, un home
perplex, que s'èsgarria en un paratge obscur.
Tres joguines em feien feliç: carn, món, diable.
Tenir totes les coses... i no tenir-te a Tu!

Per què no t'anomeno, en les hores de joia?
I en la nit alta, digues: el meu sanglot, no el sents?
Soc un infant que tem els tràngols de la vida,
un home que vacil·la... I ets massa lluny, Déu meu!

novembre de 1958
(de *La ronda dels dies*)

En aquest poema el to és molt diferent del de l'anterior. Hi contribueix el joc de les estrofes, formades per dotze alexandrins aparellats, amb rima perfecta. L'ambient primaveral (juny de 1960) i l'aigua fangosa que hi ha encara als marges i als camins introdueixen el tema principal: la presència del Senyor (que, un dia, va parlar al blat i al raïm)... Crec que és un bon encert el contrapunt humà: dues noies que *s'apropen amb un cove de flors*, mentre canta el rossinyol *al cim del roserar*. La fragància exhalada pels cossos joves és una nota de sensualitat que harmonitza bé amb la festa daurada del Corpus, i introdueix una dimensió transcendent en la materialitat del cos i de la natura.

Aquí hi ha una doble exaltació: el triomf eucarístic del Pa i el Vi i el goig de la presència humana, la d'aquestes noies que duen un gran cove de flors. Ara el mal absolut és inimaginable... Si Déu crea per amor, si el mal va contra el dinamisme amorós de l'acció creadora, ¿hi pot haver un càstig etern? Ja en la meua joventut, aquesta pregunta me la vaig formular més d'una vegada. Avui crec que no hi ha una resposta definitiva. Al cap i a la fi, Déu, com a creador, és el Bé absolut. I, situat en un pla sobre-humà, no podem entendre'l amb la nostra sola raó.

VIGÍLIA DE CORPUS

Invisible, el Senyor parlava, ànima endins.
Ja s'ha assecat el fang de marges i camins.

Tanta en va caure, d'aigua, que la terra fa olor.
Què li contestaré avui al meu Senyor?

Ell va dir, un dia, al blat: —Treu-ne espiga, del llim.
—Dona suc generós— li va dir al raïm.

Ell ho creà tot: l'aire, i la terra, i el mar...
Jo, endut per l'alegria, caminava a l'atzar.

Dues noies s'apropen amb un cove de flors.
—Quina fragància exhalen, elles i el vostre cos!

Amb un plàcid somriure, m'han dit: —Són per demà.
I un rossinyol cantava al cim del roserar.

Corpus, daurada festa, triomf del Pa i el Vi.
I les noies s'allunyen, en la pau del matí.

juny de 1960
(de *Ronda dels dies*)

Amb aquest poema, escrit a Lleida el març de 1971, entrem en un món radicalment nou. En aparença, hi trobem l'home madur i rebel. A l'estudi de casa, vora un *Crist de ferro forjat, damunt peanya de fusta*, esclaten el crit i la revolta davant el neguit de viure una experiència humana insatisfactòria: *la meva por [...], la meva angoixa [...], les meves esquifides cabòries*. No m'atreveixo a valorar la noció de pecat o el sentiment de pèrdua de la Gràcia. La *negra teranyina* del Crucificat, *espill de l'absoluta Innocència*, és el mirall on contemplo, per contrast, la meva antiga dèria sensual, ja apaivagada. Però resta aquella humana *pau estranya*, que ens fa viure *a l'aguait dels somnis, / com si fos ja / la mort*. Confessió de rebel·lia: en versos lliures, irregulars, sense cap mena de mesura.

Hi ha una ambigüitat inefable en allò que ens espera: l'eterna possessió de Déu. Però la còpula és l'origen de la vida: som creadors gràcies al sexe. L'amor —en l'Eucaristia i en la vida— té una base material.

L'emmirallament en el propi jo és una temptació i un delit. Emmanuel Levinas, el gran filòsof de l'alteritat, ens parla del narcisisme amb una lucidesa exemplar. Només l'obertura cap a l'altre, a través del llenguatge i de l'amor, permet una plena realització humana. Una definició ben simple: l'home és l'ésser per a l'altre. L'ontologia de Levinas té, doncs, una base ètica.

PREGÀRIA

Crist de ferro forjat, damunt peanya de fusta,
Crist negre,
taca esfilagarsada, amb un fons blanquíssim de paret:
la meua vida
ha estat allau de neu tova, en la fosca,
plany ofegat en un pou de viscosos maons,
aigua estancada, que deixava
llaquim d'oblit a les cansades mans...
Crist de ferro forjat
—esquemàtic, ingràvid com una papallona—:
Tu saps que, molt sovint, buidava
la meua íntima cisterna
de tots els mots inútils,
que, a les entranyes, em pesaven
com un manat de claus;
Tu saps que, a l'era dels meus anys rodons,
garbellava, a la nit,
el gra, acaramullat, de la collita;

i —mentre el boll se n'anava, com fum—
romanien, barrejades amb sang,
les pedretes insidioses de la meva por,
i de la meva angoixa,
i de les meves esquifides cabòries.
Ara et miro, Senyor
—negra teranyina, damunt peanya de fusta,
gargot mesquí que traçava la mort,
espill de l'absoluta Innocència, entelat
pel doll d'una sang jove—,
et miro i sento una impossible pau,
la veu d'un ca adormit a les meves entranyes,
una pietosa flassada, que s'arrapa als flancs del meu cos,
com si, una altra vegada, s'atansés, de puntetes,
la meva mare i m'acotxés, amb un somriure
de llorer groc, i em fes un lleu toc a les galtes...
Ara et miro, Senyor,
i sé que la vida és un teixit finíssim,
una barreja inextricable
de petites cabòries

—cabdellades en un racó de casa—
i d'angoixes que cremen i espeteguen
com tions a la llar,
i d'una pau estranya, que ens sobta, a entrada de nit,
i atura el flux amarg dels pensaments,
i ens fa anar al llit, a l'aguait dels somnis,
com si fos ja
la mort.
Taca esfilagarsada, amb un fons blanquíssim de paret,
Crist negre
damunt peanya de fusta nuosa,
teranyina fixada a les bigues dels segles:
accepta avui la meva pau,
ribotejada amb encenalls d'angoixa,
amb la nua incertesa, poruga, de la pell
—tard o d'hora en contacte amb l'esmolada
fulla de ganiveta de la mort...

març de 1971
(de *Ronda dels dies*)

Poema escrit als 81 anys. En certa manera, és una rèplica a la «pregària» del poema anterior, que vaig compondre en la flor de la vida (als 33 anys). El to és molt diferent. A «Pregària» domina un intens dramatismes, una manera gairebé desesperada d'adreçar-me al *Crist negre / damunt peanya de fusta nuosa*, en un monòleg que no té resposta. En canvi, a «Llum nova» apareix una consciència col·lectiva, un nosaltres que implica una superació del jo autocomplaent: en aquest cas, un home vell que té *una fosca cicatriu* —i arrugues a la cara i a les mans. El jove apassionat dona pas a la persona que acumula la saviesa dels anys, fins arribar al pressentiment que *a la fi / Déu serà veritat i no miratge*.

També hi ha diferències des del punt de vista formal. En aquest poema el ritme és pausat, com si *la claror que puja de l'aurora* no acabés de perdre la remota llum de la nit estelada (que jo he volgut relacionar amb la condició humana: un *mirall de la incertesa*). En la darrera estrofa, dic que *veiem com creix, a poc a poc, / una llum nova —potser bes o flama*. Una esperança ja insinuada, que contribueix a una serenitat vital, en contrast amb les angoixes juvenils dels primers poemes.

A «Pregària» hi ha un total desordre imaginatiu i una versificació lliure. En canvi, a «Llum nova» el ritme és mesurat, amb lleus variacions. Tampoc no hi ha rima; però vull aconseguir una calculada alternança de versos curts i llargs (de l'hexasíl·lab a l'alexandrí): un suau balanceig que es pot relacionar amb la saviesa de la persona madura.

LLUM NOVA

En la nit estelada
—mirall i laberint de la humana incertesa—,
companys, una paraula o un gest d'amor callat
ens allibera del neguit de l'ombra.
I alguns, encara seduïts
per la claror que ve dels somnis,
creuen que tot és un miratge.

Però les nostres mans cansades
ja tenen, com la cara, les arrugues
que hi traçà l'estilet del temps
i el senyal d'una fosca cicatriu.

A l'última cruïlla de la nit,
quan el vent de Llevant, amb un toc lleu,
eixuga el front moll de rosada,
veiem com creix, a poc a poc,
una llum nova —potser bes o flama—
a l'hora extrema del silenci...
I, tot d'una, pressento que, a la fi,
Déu serà veritat i no miratge.

març de 2019
(inèdit)

A la dècada dels anys vuitanta, superades dues etapes de la meva obra poètica (el realisme històric dels anys seixanta i el formalisme de la dècada següent), entro en una fase més serena, caracteritzada per la sobrietat i l'emoció continguda. El poema «Paisatge» n'és una bona mostra.

A *El camí de ponent*, obra escrita l'any 1985 i publicada el 1990, hi ha també —junt amb la puresa dels records— una premonició de la davallada en el camí de la vida. Al poema «Llibre», soc *un xiquet seriós / que llegia, amb delit, una Bíblia antiga, / de fulls groguencs, empolsinats...* I ja en la serenitat del temps madur, apareix la Natura: la terra segarrenca que els meus peus havien trepitjat tantes vegades, *el camí de ponent que projecta una ombra llarga*. «Paisatge» (de versos curts, amb la claredat de la a, en la rima assonant, i el contrapunt de la i) és un exemple d'aquesta empatia profunda amb la terra estimada.

La bellesa del món és un dels grans assumptes de la poesia. Cal tenir els ulls ben oberts: hi ha el dia i la nit, els canvis de llum, la planura, i el mar i les muntanyes... Joan Maragall ens parla d'aquest món *tan formós* en el «Cant espiritual», una de les composicions més influents de la poesia catalana. Però, com diu el poeta, cal que hi hagi la pau en el nostre ull.

Ja al començament, apareixen *taques d'alzinar / en la tarda clara*. Més tard, hi ha uns versos significatius: *Quan s'omplen, les sitges, / de gra i esperança, / les roselles porten / la roba morada...*

La comunió amb la Natura és un antic delit, que demana lucidesa mental. D'una manera velada, intento aquesta unió en el poema «Paisatge» sense parlar de mi mateix. I el final, adolorit, és ja una premonició de la mort.

PAISATGE

Clapes d'alzinar,
en la tarda clara.
Llenç de groc rostoll:
bancals de la plana.

Fan un cor, els grills,
en la sovellada,
i l'aire estiuenc
s'adorm a l'obaga.

Hi ha, ran de camí,
campanetes blanques.
I roda un tractor
amb la rossa càrrega.

Quan s'omplen, les sitges,
de gra i d'esperança,
les roselles porten
la roba morada...

A contraclaror,
la vila llunyana!
A entrada de fosc,
un so de campanes.

estiu de 1985
(d'*El camí de ponent*)

Aquest poema té gairebé un ritme de cançó. Els versos són curts: hexasíl·labs. La rima perfecta ens acosta al món de la música, en un intent d'expressar allò que és inefable. Les paraules clau: *la noia serà mare*, segueix *l'averany amagat*; hi ha també *l'estilet / innocent de la Joia*. En la tercera estrofa, podem evocar la famosa pintura de Fra Angèlic: *A la cambra on seia / —que daura un raig de sol—, / blancs mots l'àngel li deia...*

En la segona part del poema, entrem al món fosc de la Passió: *El crit d'un corb fendia / el cel blau del migdia...* Però molt aviat, *el fill, la matinalada / de Pasqua, venç la mort*. I, al cap de pocs dies, *a la sala tancada / entrarà l'alenada / de l'Esperit...*

L'anunciació a Maria és, per als cristians, l'anunci definitiu, l'entrada de Déu al món. Ben mirat, hi ha una sola revelació, que prové de l'únic Déu —en el misteri de la Trinitat. Creació de l'Univers, vinguda del fill com a home i expansió de l'Esperit, que començà en la Pentecosta.

A la Primera Carta als Corintis, Pau parla de la saviesa amagada en el designi de Déu, que «des d'abans dels temps ell l'havia destinada a ser la nostra glòria» (1 Co 2,7). Immediatament, esmenta unes paraules enigmàtiques d'Isaïes (Is 64,3): «El que l'ull mai no ha vist, ni l'orella ha sentit, ni ha entrat mai en un cor d'home ho ha preparat Déu per als qui l'estimen» (1 Co 2,9). Tot arrenca de l'encarnació del fill, anunciada per l'àngel.

ANUNCIACIÓ A MARIA

La noia serà mare...
Prop del llac, a Israel,
titil·lava un estel:
averany amagat
als ulls d'una nit clara
o al cor d'un text sagrat.

Quina veu, estilet
innocent de la Joia,
colpia aquella noia,
a trenc d'alba, en secret.

A la cambra on jeia
—que daura un roig de sol—,
blancs mots l'àngel li deia,
amb coloms al trebol:

—Ets gerda i fragant, rosa
de març, al nou jardí..
L'eternitat, desclosa,
en el teu si reposa.
I el temps farà camí.

Sanedrí arrogant.
El crit d'un corb fendia
el cel blau del migdia.
I, ja al primer foscant,
has albirat, Maria,
la lluna de Nissan.

Sepulcre nou, a l'hort.
El fill, la matinada
de Pasqua, venç la mort.

I rebem l'alenada
de l'Esperit... Callada
Maria, estel del nord!

estiu de 1983
(de *La paraula*
i el cant, 2019)

El poema va ser dedicat a la meva neta Blanca quan tenia dos anys. La descriu com *una alegre xiqueta / al cap de taula*. No és estrany que una espurna brilli *en la innocència d'uns ulls / que no coneixen l'ombra taciturna*: la monotonia o la tristesa que s'endevina, a vegades, en la vida de la gent gran.

En la primera part del poema hi ha elements de la tradició nadalenca: els àngels en la nit, l'estel dels Mags o aquesta *flauta dels pastors*, que significa l'alegria que senten quan reben l'avís de l'àngel. En la darrera part apareix el jo del poeta, quan *l'enyor s'endolceix, com la fruita madura*. Ja és vell, i un matí *tatuarà, el gebre, les parets del meu cos...* Però la criatura encara somriu. I, amb abast simbòlic, *la Llum es fa més viva, a l'hora del repòs*. La majoria dels versos són alexandrins. Hi ha una notable varietat de mesura. La rima és consonant i els efectes fònics contribueixen a la sonoritat del poema.

Al *Llibre de contemplació*, Ramon diu que «Déu és pare i mare de tots nosaltres». I a l'església de Santo Domingo de Guzmán (Soria), veiem la serena figura del Déu Pare, amb barba, tenint a la falda el fill, amb els braços oberts: l'essència més pura del missatge cristià.

El naixement ens mostra, en la seva humil aparença, un nen que serà fràgil i vulnerable, tocat per la mort. I sabem, per la fe, que és el Senyor, fill de l'home: el nostre germà gran. Una noia de Galilea en va ser la mare.

De moltes maneres, l'art ha volgut expressar la tendresa en la relació mare-fill. Ha tingut en compte antics models; per exemple, segons Mircea Eliade, la gran popularitat dels misteris egipcis durant els primers segles de l'era cristiana explica que alguns trets iconogràfics de la Verge Maria s'hagin pres de la deessa Isis.

NADAL

La memòria guarda una llor secreta.
Al balcó s'entreveu aquell ròssec borrós
dels àngels en la nit —o un estel vermellós,
roent, com les paraules de Joan, el profeta.
I en la vetllada sona la flauta dels pastors.

Hi ha una alegre xiqueta
al cap de taula —amb una espurna
que brilla en la innocència d'uns ulls
que no coneixen l'ombra taciturna—.
Pengen d'un calendari, balders, els últims fulls.
I d'esma, assaborim la ratafia
de nous. Al balancí l'avi somia,
potser. I el riu passa, mandrós,
amb un serrell d'escuma a la barbeta.
La boira s'ajaça en la nit quieta.

Tinc a les mans un vell quadern,
i l'enyor s'endolceix, com la fruita madura,
quan apunta al balcó l'aurora de l'hivern.
Un matí, ja calmat el vent a la planura,
tatuàrà, el gebre, les parets del meu cos...
Avui, en la memòria, una cançó perdura.
Al cap de taula, encara somriu la criatura.
La Llum es fa més viva, a l'hora del repòs.

desembre de 2002
(de *La paraula i el cant*, 2019)

Aquest poema és fruit d'un encàrrec que vaig rebre de la Institució de les Lletres Catalanes l'any 2010. Calia celebrar el Dia de la Poesia (21 de març), coincidint amb l'arribada de la primavera. I el meu text, com era costum, va ser traduït a una vintena de llengües.

És un exemple de text metapoètic: el títol és ben explícit. El *món feliç* de les imatges ens sedueix, a vegades, com un joc infantil: uns cavallets de fira. Però la nit *truca a la porta* i *convoca les paraules perdudes*. El poeta calla, *ferit d'enyor*. Els últims quatre versos són una mena de síntesi del meu concepte de poesia.

¿Quin paper fa la poesia, en el món actual? Enmig d'aquest fascinant laberint d'imatges —reals o virtuals—, la poesia és la paraula essencial que ens torna a la consciència de nosaltres mateixos amb una doble invocació: al silenci i a la soledat.

El poeta ha de ser rigorós en la revisió de la pròpia obra. Cada paraula ha de tenir *música* i, alhora, ha de ser *tèrbola* en el significat —fet de connotacions diverses. La claredat és enganyadora; l'ambigüïtat, necessària. Les imatges insòlites i l'ús personal dels símbols poden contribuir al misteri, però sense oblidar mai alguna referència al món real.

En el segon capítol de *Filosofia y poesia*, María Zambrano ens recorda que la poesia és *mentida* (ficció pura) i que, naturalment, ha estat condemnada pels filòsofs, començant per Plató. Les idees fonamentals de la filosofia (ésser, veritat, raó) no entren en l'àmbit poètic, no fet d'unitat, sinó de multiplicitat: un joc de meravelloses aparences. El poeta, enamorat de les coses, persegueix la multiplicitat, desdenyada pel filòsof.

LA POESIA

Com el galop, mig oblidat,
d'uns cavallets de fra,
avui, a casa, ens sedueix
l'encant d'un món feliç: el tèrbol
remolí de la imatge.
Però la nit truca a la porta,
i el silenci convoca
les paraules perdudes
—com un grapat de còdols grisos
a la llera del riu,
sota la boira gebradora.
Amb lent reflux, tornen llunyanes
cançons de bressol, ecos
d'elegia, mormols...

Ferit d'enyor, calla el poeta.
I entreveu, amb ulls clucs,
el cec enigma
d'un temps de somni i de vertigen,
que roda més de pressa
que els cavallets de fra.
Ens amenaça el trist orgull
de l'home, seduït
per l'encant de la tècnica.
Però no moren, les paraules.
Flama en la nit, la poesia
és saviesa compartida
contra l'oblit. I pura gràcia
d'un art madur: rigor i joc.

març de 2010

En aquest poema hi ha un balanceig entre la nit i el dia, la vida i la mort, el present i el futur. Té un ritme de cançó, amb efectes fònics suggeridors, com ara la terminació aguda de quasi tots els versos. Hi ha lleugeresa formal: una mena de gràcia alada, en contrast amb la gravetat del contingut, que culmina en els tres interrogants sobre el destí que clouen el poema. I la significació, real o simbòlica, de la neu influeix en la qualitat emotiva del text. El lector es pot preguntar: ¿la neu s'identifica amb el *blanc si de Déu*? I, encara, l'agnòstic: ¿existeix Déu?

Com intentant respondre a aquesta pregunta, em ve a la memòria una coincidència que em resulta personalment significativa. El gran teòleg Teilhard de Chardin va morir el Diumenge de Pasqua de l'any 1955, i aquell mateix dia jo cantava caramelles pels carrers de Guissona, amb tota l'alegria dels meus 17 anys. Semblava que ell i els caramellaires ens haguéssim posat d'acord per celebrar junts la resurrecció del Senyor i, en el seu cas, l'arribada al Regne de la Llum.

I una altra anècdota relacionada amb Teilhard. El famós *abbé Pierre*, bon amic seu, explica que, el mateix any 1955, ell «tenia la taula parada. I una nit va venir Teilhard amb dos grans filòsofs cristians: l'ortodox Nicolai Berdiaev i el catòlic Gabriel Marcel». Diu que els quatre van discutir molt i no es van posar d'acord. Però goso afirmar que aquest encontre va ser un gran moment en la història del cristianisme del segle XX. I, sens dubte, els bisbes més liberals que van fer sentir la seva veu en el Concili Vaticà II (1962-1965) havien rebut la seva influència quan es va aprovar el decret sobre la llibertat de consciència religiosa.

NEU

Ja la nit es fonia
als balcons de la casa
i a la vila adormida.

Queia lenta la neu,
i s'apaga la veu
de l'amic.

Només sentim un greu
tic-tac del seu rellotge
antic.

Del carrer
ve una càndida llum,
borró incert del matí.

Em commouen, encara,
els records d'un passat
esblaimat...

I em fa por l'avenir.
Serà breu
com els flocs de la neu?

O ens acull, sense fi,
el goig, en el blanc si
de Déu?

juny de 2019
(inèdit)

La religió dionisiaca, ja coneguda per Homer, va derivar en una mena de ritual caracteritzat per l'ús abundant del vi i les danses en llocs solitaris. Les *mènades* o bacants es proclamaven companyes de Dionís (també anomenat Bacus) i es lliuraven a actes irracionals.

En aquest poema es narra la història dels mariners transformats en dofins, tal com apareixen en un vas atenenc. El mite diu que Dionís, en la figura d'un *alt minyó*, fet captiu en una nau, no fou reconegut pel patró ni pels mariners. Només el vell timoner *endevinà / la identitat del déu i fou salvat*. En trec una conclusió: *nosaltres [...] desavesats als símbols i als prodigis, / no n'hauríem fet cas tampoc*. Potser ens passa el mateix amb l'anomenat eclipsi de Déu: que tinguem Déu a prop i no el sapiguem reconèixer.

Quan Dionís treu dels inferns la seva mare Sèmele, reconeixem la semblança que hi ha amb el descens d'Orfeu a l'Hades a la recerca d'Eurídice. D'altra banda, Orfeu, juntament amb Dionís i Apol·lo, era considerat un fundador de misteris: eren els únics déus grecs el culte dels quals incloïa iniciacions i èxtasis.

Sempre s'ha vist en Apol·lo un model de serenitat *olímpica* i en Dionís un desbordament o un excés de sensualitat. Mircea Eliade opina que la coexistència d'aquests déus antagonics fou la solució a la crisi provocada per la ruïna dels valors religiosos homèrics. Sens dubte, en l'època romàntica Dionís era més valorat que Apol·lo: només cal escoltar la setena simfonia de Beethoven (amb una anticipació genial: el darrer moviment de la simfonia *Júpiter* de Mozart).

DIONÍS

On és el boc, el fill diví de la verema,
aquell que, coronat d'heura i llorer, corria
per boscos i per valls? Ja no el seguim,
com les lleugeres nimfes, de rulls suaus? Perdura,
en algun lloc, l'entusiasme
dels antics segles?

Som

com l'escèptic patró d'aquella nau
que s'enduia, captiu, un alt minyó,
amb cabells d'atzabeja, que flotaven al vent,
i amb un mantell de porpra a les fortes espatlles;
els ulls d'atzur somreien. Ignorava,
el patró, que era un déu; tampoc nosaltres,
raonadors ingenus,
desavesats als símbols i als prodigis,
no n'hauríem fet cas. Només el timoner
sospità l'amagada veritat,
i advertia, debades,
els homes de la nau. Finalment, s'acomplí
el miracle dels ceps
i de l'heura florida; els mariners,
astorats, es llançaren al mar, i Dionís
els trasmudà en dofins.
Ara admirem la delicada gràcia
d'un vas, que evoca la metamorfosi.
Però, en el desencant d'aquesta hora,
ningú no és tan lúcid
com el vell timoner, que endevinà
la identitat del déu, i fou salvat.

estiu de 1986
(de *L'alegria velada*)

El llibre *Narcís i l'altre* (amb pròleg de Xavier Macià) inclou aquest poema, que mostra, com en tota l'obra, la diferència irreductible entre l'amor i el narcisisme. A «Minotaure», Ariadna, víctima de l'autocomplaença de Teseu (salvat per ella al Laberint), és abandonada a la platja de Naxos.

L'evocació del Minotaure duu a una referència directa als genocidis que van assolar Europa durant el segle XX —en primer lloc, nazisme i comunisme—, que suposaren un gran cop a la consciència moral de la humanitat i un exponent particularment agut de l'anomenat problema del mal; i a l'última dècada del segle, la guerra de Bòsnia, amb el dramàtic episodi de Srebrenica (vuit mil musulmans assassinats). *Europa, amb la raó perduda, / llúia un cap de brau*: un espectacle dolorós per a tothom —i particularment per als cristians. El darrer vers del poema és d'una claredat implacable i inquietant: *Tornà, a la fi de segle, la roja nit del monstre*.

També Catalunya, al segle XX, va ser víctima de la injustícia i la crueltat —amb un punt àlgid: la guerra civil. La revenja dels vencedors es va dur a terme amb una fredor absoluta: pensem, per exemple, en el gran nombre d'executats al Camp de la Bóta.

Els grans culpables foren els militars que s'havien rebel·lat contra el Govern legítim de la República. Les barbaritats comeses per la FAI donaren arguments a diversos sectors socials per col·laborar amb el franquisme. I ja en democràcia, Amnistia Internacional acusa l'Estat espanyol d'ignorar drets humans fonamentals, sobretot els de les víctimes de la repressió. El retrocés en drets ens toca de ben a prop.

MINOTAURE

Era un ball trist, amb variades màscares,
un frívol simulacre.
Al segle vint, Europa, amb la raó perduda,
lluïa un cap de brau:
nit dels vidres trencats,
un clos sense paraules: el gulag dels vençuts,
llarga batuda al gueto, passadissos
i cambres amb les dutxes de gas —un laberint
per on el minotaure s'esplaiava.

Ariadna, el cos jove de la llum,
la noia que, amb sàvia lleugeresa de dits,
descabdellava fil per a Teseu,
un vespre fou abandonada
per l'heroi a la platja de Naxos... O als carrers
de Bòsnia, ferits per la metralla!
Tornà, a la fi de segle, la roja nit del monstre.

estiu de 2000
(de *Narcís i l'altre*)

Aquest és un exemple de poesia amorosa en un ambient tardoral. A casa, no hi entra la llum del sol, com al cor de l'estiu, sinó un ressol que brilla *fugaç, en els teus ulls de dona*. El piano ja ha emmudit *a la sala en penombra*, però al finestral encara hi ha *la llum del capvespre*. Moment clau del poema: *m'oblido de Narcís / i del mirall que em torba*. Rebutjada l'autocomplaença, triomfa *Eros juganer*, déu de l'amor. Quan són a l'alcova, amb *olor d'espígol*, el poeta es disposa a abraçar *el teu cos madur*, en la nuesa compartida... Al rellotge de paret sonen les hores, en la foscor de la nit. El temps sembla aturat, però al mar ja apunta l'aurora... I l'amor s'imposa, en una pura exaltació de l'alegria —a la qual contribueixen els jocs en la mesura dels versos, sense rima aparent.

A *El rostre de l'altre*, Xavier Antich ens diu que «l'altre és el contrapunt de la satisfacció i la maduresa, la possibilitat de la comunicació». El desig implica el jo fins al punt de posar-lo en qüestió i es buida de si mateix pel descobriment de l'alteritat. Emmanuel Levinas veu, en el desig, una aspiració que no ha estat condicionada per cap mancança prèvia.

En el meu poema, l'obertura cap a l'altre —la dona estimada— té lloc a la nit i, en la foscor, res no em pot distreure de la seva presència. L'olor de l'espígol me la recorda... I la mirada es fixa precisament en els seus ulls: un *encant* que res no pot esvanir. Ni tan sols quan l'harmonia dels cossos arriba al punt més alt.

A la Maria

EROS I EL TEMPS

Quan el ressol esquiu, un dia de tardor,
brilla, fugaç, en els teus ulls de dona,
m'oblido de Narcís
i del mirall que em torba.

Ha emmudit el piano a la sala en penombra,
amb cadires folrades de vellut,
amb motlures al sostre i cairons vermellosos.
Al finestral hi ha, encara, la lluor del capvespre.

A la nit, el rellotge de paret,
acòlit d'Eros juganer,
beneirà amb el pèndol
el qui sap oblidar, a l'atri de l'amor...

I dins l'alcova, que fa olor d'espígol,
quan el desig, com una brasa fosca,
reviu en la nuesa compartida,
abraçaré el teu cos madur
fins a l'encant dels ulls,
amb un impuls llarg i serè
com l'aurora que ens crida des del mar.

I sonaran, un altre cop, les hores,
amb el rodó batall de l'alegria.

(de *La paraula i el cant*, 2019)

La mística sufí fou vista amb recel pels cercles musulmans ortodoxos. A partir del segle XII guanyà en qualitat literària i influí en escriptors cristians: Ramon Llull, Dante Alighieri... Sens dubte, la gran figura és Rumi, del qual faig una llarga citació en aquest poema.

També remarco la importància de les danses sagrades en els dervixos, *al so d'una flauta de canya / i d'uns timbals*. Rumi exclama: «La copa de l'amor m'embriaga: pertanyo / a l'Amat, solament!» Acabo el poema amb una referència a la dansa dels anys i a *les pures melodies / que [...] en la frescor de l'alba, / fascinaren Adam, al Paradís!* Paradoxalment, aquestes melodies encaixen bé amb la falta de rima i amb la llibertat mètrica.

Contra els principis jurídics i racionalistes, i també contra el luxe que imperava en els califats, va sorgir un moviment ascètic. Amb influències neoplatòniques i cristianes, cercava la perfecció espiritual per mitjà d'una tècnica orientada al coneixement místic de Déu: era el sufisme. Els qui assoliren major popularitat foren els dervixos, que donaven un relleu fonamental a la música i a la dansa, encara que alguns caigueren en la pura extravagància; uns altres, influïts per Algatzel (segles XI i XII), es reconciliaren amb la fe i amb la pràctica tradicionals de l'islam.

SUFÍS EN L'ALEGRIA DE LA DANSA

Al so d'una flauta de canya
i d'uns timbals, dansaven els dervixos,
en una sala enrajolada,
com els planetes al voltant del sol.
Vestits de blanc, amb alt bonet de feltre,
i amb moviment lleuger, seguien melodies
que havien escoltat al paradís.

El cos, endut pel ritme de la dansa,
arrossegava l'ànima cap al vi de la Llum.
I es confonien, els dos mons,
en un de sol. Sabem que Rumi deia:

El meu lloc no és cap lloc.

Cerco l'U, conec l'U, invoco l'U.

*La copa de l'amor m'embriaga: pertanyo
a l'Amat, solament!* Els anys teixeixen
una dansa, també; i, a la sala on fulgura
l'estelada llunyana,
donem ràpides voltes...

Ànima meva, alegra't,
sense recel, i escolta les pures melodies
que, amb la primera argila, en la frescor de l'alba,
fascinaren Adam, al Paradís!

estiu de 1986
(de *L'alegria velada*)

Joan, el solitari, exiliat a l'illa de Patmos, va ser l'autor del llibre de l'Apocalipsi, l'últim del Nou Testament. En el meu poema apareix l'amenaça de la Bèstia: l'Imperi Romà, i d'una manera especial Domicià, gran perseguidor del cristianisme a la darrera del segle i. Joan, el torsimany, l'intèrpret de la paraula divina, va predir *un futur enigmàtic*. Han passat gairebé vint segles *i el món d'avui sembla sotmès / a un estrany encanteri*.

Sobretot a la vella Europa, els qui encara som cristians som vistos amb una llarga indiferència. Dia rere dia, tant creients com agnòstics critiquen, amb raó, els qui no volen renovar l'Església en una direcció democràtica i feminista. Forces ocultes ho impedeixen, malgrat que el Concili Vaticà II —convocat per un Papa d'esperit obert: Joan XXIII— va declarar la igualtat de tots els batejats, sense distinció entre clergues, religiosos i laics.

En el llibre *Déu fa créixer les persones*, el teòleg Josep M. Rovira Belloso veu, en l'Apocalipsi, la utopia cristiana. D'una banda, es presenta com la gran lloança a Déu i a l'Anyell, que és Jesucrist, i de l'altra com la lluita contra el Drac (Babilònia: el món), per tal de caminar cap a la utopia del Regne de Déu, simbolitzada en la Jerusalem celestial, abillada com una núvia.

Sabem que el blanc Anyell, degollat als afores de Jerusalem i ressuscitat el tercer dia, tornarà a la fi del temps, *en la glòria i en la llum d'un cel nou i d'una terra nova*. L'esperança escatològica ens fa exclamar: *Vine, Senyor Jesús!*

L'ANYELL

Senyor Jesús: mig adormits,
escoltem les paraules
del teu servent Joan, el solitari,
que va transcriure, amb torbadora veu
—més enllà del sentit—,
allò que Tu vas revelar-li.
Torsimany lúcid, va predir
un futur enigmàtic, sota el signe
de l'amenaça de la Bèstia.
I el món d'avui sembla sotmès
a un estrany encanteri.

Però creiem en Tu, l'Anyell
degollat als afores
de la blanca Sió.

Sabem que, un dia,
tornaràs en la glòria
i en la llum d'un cel nou
i d'una terra nova. Els teus servents
et veuran cara a cara.
Vine, Senyor Jesús!

(de *Joan, el visionari*,
obra inèdita)

Aquest és el primer poema del llibre *La paraula i el cant*, publicat l'any 2019, amb un pròleg de Lluís Calvo. Hi trobem la combinació lliure de versos de diferent mesura, amb rima perfecta. I el llibre comença amb un vers que, en certa manera, vol reflectir la meua visió del món i l'obertura cap als altres: *En la darrera llum, hi ha un toc de pietat*. Paraules que són també un resum adolorit del poema. *Ara cauen flocs de neu*, i la soledat domina en el paisatge hivernal. Com a contrast, hi ha *l'enyor de la infància, amb llum rogenca d'alba*. D'una banda, *sento el buit del passat; de l'altra, el record floreix [...] en el silenci blanc de Déu*. La pau d'ara és enganyadora; l'ambigüitat s'imposa en el poema, d'un cap a l'altre.

En la poesia postsimbolista catalana, a partir de Carles Riba, domina el secret mig revelat i el joc conceptual de les imatges, a la manera de Paul Valéry —veritable mestre en la poesia europea de les primeres dècades del segle XX. Una bona mostra d'aquesta influència la veiem, sobretot, en el *Primer* i en el *Segon Llibre d'Estances*, de Riba.

A «Silenci» hi ha, més aviat, el to melangiós i la mirada compassiva de Josep Carner. El vuitè vers del poema: *I entreobre el paraigua, una mà balba* sembla suggerit per ell. O també *la veu / del riu al canyissar, a l'hora lenta i greu*. En definitiva, s'imposa el silenci —el silenci blanc de Déu— per damunt de la noble retòrica ribiana.

SILENCI

En la darrera llum hi ha un toc de pietat;
s'apaga, a la planura, un dia breu.
A poc a poc es fon el camí, que han tacat,
a claps, borroses fulles d'àlber,
i cap trepig no venç la soledat.
Em perdo en el silenci, quan cauen flocs de neu:
un toc efímer a la cara.
I entreobre el paraigua, una mà balba.

En aquesta pau d'ara
sento el buit del passat.
Les fredelugues volen lluny, pel cel. Mor la veu
del riu al canyissar, a l'hora lenta i greu.
I enyoro un do: la infància, amb llum rogenca d'alba...
Potser el record floreix, com una malva,
en el silenci blanc de Déu.

(de *La paraula i el cant*, 2019)

ESCOLA

Al matí, la vida
és atzar i joc:
gallardets a l'aula
i un veler al port.

Pels volts de migdia,
és brisa de mar.

Cap al tard, a l'hora
secreta del plany,
serà gregal fred
o lluna minvant.

I algú, tot sol, entra
al pati oblidat.

Torna a la memòria
un pupitre antic:
fusta clivellada,
quadern esquifit,
plomí que s'espunta,
tinter, color gris
de l'enciclopèdia,
baldufa amb cordill...

I la vida és
silenci i polsim
en una aula buida,
quan ja ve la nit.

(de *La paraula i el cant*, 2019)

Al cor del món és un llibre dividit en dues parts, fruit d'uns viatges a Turquia i a Praga. En aquest poema, trobem Pau pels *camins polsosos d'Anatòlia*: infatigable missatger del Crist mort i ressuscitat. Queda ben palesa la vehemència de la seva paraula quan s'adreça als gàlates i als colossencs. Per tota l'Àsia Menor ressona *una veu clara*, mentre *el silenci colpia les estàtues / dels déus, avergonyits*. Aquell antic perseguidor dels natzarens, ara, *benferit per la llum al camí de Damasc*, diu a tothom la veritat del Crist: u amb el Pare i Senyor de la història. I assegura amb fermesa: *Si l'Esperit us guia, / ja no estareu sota la Llei: sou lliures*.

La irrupció fulgurant de Pau, als inicis del cristianisme, no pot ser fruit de l'atzar. Aquest home, d'una ment tan lúcida, no es basa en cap tradició anterior: en ell, tot sembla nou, il·luminat per una revelació enigmàtica. Com si Pau escrivís al dictat.

Sabem que, al camí de Damasc, va tenir una experiència intensíssima de Jesús. I, en les seves cartes, l'apòstol sempre queda a segon terme: vol que resplendeixi la veritat, salvadora, del Crist. Es considera un dels *servidors de la nova aliança*: no la de la Llei, sinó la de l'Esperit. Perquè la lletra mata, però l'Esperit dona vida (Segona Carta als Corintis): una antítesi memorable, colpidora!

LA LLEI I L'ESPERIT

Pau, l'arrauxat de Déu, l'infatigable,
ressegua els camins polsosos d'Anatòlia
i predicava el Crist, mort i ressuscitat,
més enllà de la Llei. Gàlates insensats,
deia, sou fills de la promesa
feta a Abraham. Però han passat els segles,
i en Jesús s'ha acomplert
la segona aliança. Si l'Esperit us guia,
ja no estareu sota la Llei: sou lliures.

També exhortava Pau els colossencs;
i, mentre una veu clara ressonava
per tota l'Àsia Menor,
el silenci colpia les estàtues
dels déus, avergonyits.
Aquell jueu zelós, que perseguia
els natzarens, aquell modèlic
fariseu, benferit per la Llum al camí
de Damasc, ara deia, amb paraules roents,
la veritat del Crist: el fill de l'home,
u amb el Pare,
Senyor de l'univers i de la història.

(d'*Al cor del món*, 2013)

Ara som a Praga. Mentre el vent arremolina les fulles grogues, contemplem unes esteles del vell cementiri jueu, *amb inscripcions borroses en la pedra*. Tot sembla abandonat. Però, a la vora, hi ha la sinagoga Pinkas. Sobtadament, el visitant queda colpit *per fileres monòtones de mots, / amb dates de malfat*: són vuitanta mil ciutadans txecs assassinats pels nazis a la dècada dels anys quaranta. Pugem uns esglaons i, en una sala, veiem desenes de quaderns en una vitrina, amb alegres dibuixos fets per mans de nen a l'escola, a la fi dels anys trenta... No cal dir res més. Són l'únic record d'unes vides que *un dia van conèixer / la inhumana fondària de l'odi*.

Al meu llibre *La veu de l'àngel*, publicat l'any 2009 i prologat per Jaume Pont, el poema «Auschwitz» comença amb aquests versos: *Vàgons de tren ens duïen a l'infern. / I el vam conèixer —un cercle rere l'altre—, / com Dante, sense l'ombra de Virgili*. Hi parlo també d'una *freda raó, que enverina la ment / amb un orgull satànic*.

A «Vell cementiri jueu» tot és més senzill, més immediat. Ben mirat, no és altra cosa que una anècdota personal: la meua visita a la sinagoga Pinkas, de Praga, que és a la vora d'un petit cementiri jueu. Aquí no hi ha cap mena de retòrica: domina la pura emoció, nua del tot, no gaire lluny del plor.

VELL CEMENTIRI JUEU

Fulles grogues de plàtan, que el vent arremolina
al peu d'unes esteles negres,
malmeses ja, sense remei
—amb inscripcions borroses en la pedra
que ha blanquejat el líquen.

A la vora,
la sinagoga Pinkas, amb les parets cobertes
per fileres monòtones de noms,
amb dates de malfat:
vuitanta mil morts reptaran
l'oblit imperdonable.
I a dalt, en la llum freda d'una sala,
desenes de quaderns, amb alegres dibuixos
que a l'escola van fer mans de nen, a la fi
dels anys trenta...

Un plor fosc m'esqueixava per dintre,
davant la pura gràcia: aquell traç delicat
era l'únic record, l'enigmàtic senyal
d'unes vides que, un dia, van conèixer
la inhumana fondària de l'odi.

Praga
(d'*Al cor del món*, 2013)

Si en el poema anterior trobem fulles de plàtan arremolinades pel vent, en aquest hi ha *llargues fileres de faigs grocs, quasi nus. Som al cementiri nou, pel caminal / que duia fins a tu, Franz Kafka. ¿Qui era? ¿Un visionari amarg o un lúcid profeta? Com a tants lectors, les seves històries subtils em sedueixen. Tenen un argument estrany i ombrívol, però sentim el fosc alè / de la teva alegria creadora. En un intent d'aproximar-me a la definició del geni, l'anomeno company gran en l'escriptura / i mestre de la faula, àngel rebel. Ara el jo de poeta tremola davant una tomba severa, amb un monòlit que duia el teu nom. Em vaig limitar a oferir-li el do del meu silenci / i quatre crisantems de color lila.*

El gran poeta i crític T. S. Eliot va publicar l'any 1941 un estudi sobre Rudyard Kipling, amb observacions que es poden aplicar perfectament a Franz Kafka. Diu, per exemple: «Cap escriptor no ha tingut més cura de l'art de les paraules que Kipling [...]. Els problemes de l'artista literari apareixen una vegada i una altra als seus contes.» I afegeix: «En el poema “The fabulists, 1914-1918”, Kipling diu: “Com que la veritat no sol ser amiga de les gentades, / els homes escriuen en faules, com el vell Isop.”» I tot seguit parla de «la desesperada follia que treballa cada dia / per confondre'ns». Són els anys de la Primera Guerra Mundial —una follia que s'endevina, amb tot el seu dramatisme, a *El castell* i en altres obres narratives de Kafka.

LA TOMBA DE KAFKA

Mirall blau del migdia,
damunt llargues fileres
de faigs grocs, quasi nus.
Uns passos lents morien
al cementiri nou, pel caminal
que duia fins a tu, Franz Kafka.

Visionari amarg,
lúcid profeta: avui encara sona
el teu anunci de malfat.
I unes històries subtils
ens sedueixen, amb el fosc alè
de la teva alegria creadora.

Franz, company gran en l'escriptura
i mestre de la faula, àngel rebel:
en el misteri blau d'aquell migdia,
una tomba severa, amb un monòlit,
duia el teu nom.

Vaig oferir-te,
amb el cap cot, el do del meu silenci
i quatre crisantems de color lila.

Praga
(d'*Al cor del món*, 2013)

Aquest poema és un homenatge a Carles Riba, en un doble vessant: l'helenista i el cristià. El títol, naturalment, es refereix a les *Elegies de Bierville*: hi ha una *cova profunda* i unes *nimfes gentils*. I hi ha una clara al·lusió a Ulisses, adormit a la nau... Però quan parlo del sentit de l'aventura *a toto re*, repeteixo unes paraules del poeta en el sonet XII de *Salvatge cor*: un llibre que és una clara afirmació de fe cristiana —una aventura a vida o mort. Els últims versos al·ludeixen a una intensa experiència personal viscuda a Balaguer. I em prenc la llibertat d'acabar el poema amb les mateixes paraules que clouen l'elegia de Riba: *Calen / un front humil sota la llinda / i un salt*.

En el meu llibre *Déu no té pressa. Apunts de dietari* (amb pròleg de Lluís Calvo), afirmo: «De la mateixa manera que, en poesia, és necessari l'efecte sorpresa —contra les obvietats i la rutina—, en la vida espiritual hem d'estar a l'aguait d'una irrupció inesperada.» La nostra relació amb Déu, algun cop, sembla feta de delicades complicitats.

«A Déu, ningú no l'ha vist mai»: paraules que són al final del pròleg de l'Evangeli segons Joan. Al bat del sol, tanquem els ulls... Però la bellesa del món és el mirall on Déu es reflecteix. I la creació artística també, en certa manera: un doble ressol, un joc de miralls que ens fa entreveure, borrosa, la infinitud divina.

ELEGIA SETENA, A BALAGUER

No conec la cova profunda,
sinó un alt temple, amb mirador:
ràfec damunt la plana verda
que, amb pas calmós, travessa el riu.
Nimfes gentils no em van somriure,
sinó els ulls clars d'aquell amic
que arribà a l'hora del silenci,
dret en la llum, besat pel vent.
Jo no dormia com Ulisses,
ni m'allunyava, mar enllà.
Conec la mà damunt l'espatlla jove
i la pineda, amb una font...

Però el sentit de l'aventura
a tot o re,
l'ha revelat només la Fe.

Un dia, al sol de mitja tarda,
quan ja l'estiu declina
a poc a poc i l'esperit
s'ha asserenat, vaig descobrir,
amb una aguda consciència,
que Ell és real i proper. Calen
un front humil sota la llinda
i un salt.

església gòtica de Santa Maria · estiu de 1986
(de *L'alegria velada*)

Fins a un cert punt, aquest poema és un complement del poema anterior. Si «Elegia setena, a Balaguer» parteix del món clàssic, en un homenatge al gran Homer, «Salm de la clara esperança» és un tribut a la Bíblia i a les paraules del salmista. Hi contraposo, en el món d'avui, l'actitud de l'escèptic, que no admet la possibilitat d'un Déu creador. Però retrobo l'Amic: *Una antiga tendresa acull el nostre plany, / uns grans ulls reflecteixen la nostra carn efímera.*

El salmista no oblida l'esperança en un futur que, algun dia, serà realitat: l'arribada del Messies. Ara, al capvespre, la limitació de la vida humana no li impedeix de confiar en el Senyor.

George Steiner es pregunta: ¿per què els jueus del segle I van rebutjar Jesús de Natzaret com a Messies? I exposa una de les raons més convinctes: els jueus necessiten mirar endavant, no acceptar que ja ha vingut.

Roden els segles i avui s'imposa la visió desenganyada de l'escèptic, que tot ho redueix a *vaguetat de somni*. Però els cristians sabem que el Senyor ens parla a l'oïda, *en la pau de la tarda*. I creiem que *és un àrid miratge, la raó / que no accepta el misteri*. Com a descendents d'Abraham, que sentien el neguit de l'èxode, ara —amb una ardida Fe en Jesús ressuscitat— *enfilem el camí / de la Terra Promesa.*

SALM DE LA CLARA ESPERANÇA

Ens n'anem nus i desvalguts
com una ombra del capvespre,
deia el salmista, amb el cap cot.
I confiava en el Senyor.

Avui l'escèptic assegura
que els astres i la vida van néixer de l'atzar:
el nostre cos és tatuat
amb la rosa dels vents.
I anem cap a la fi, sense retop:
joc de daus a la cambra d'un malalt,
o laberint, amb un trajecte equívoc.

Però no tot és vaguetat de somni.
En la pau de la tarda,
el Senyor, a l'oïda, diu mots reveladors
i ens acostà, amb la mà, l'horitzó i l'esperança.
Una antiga tendresa acull el nostre plany,
uns grans ulls reflecteixen la nostra carn efímera.
En Ell, el temps s'atura. I escoltarem, de nou,
la remor d'una font, a la pineda.

Avui, a la planura eixuta
on es congreguen savis d'un món desencisat,
és un àrid miratge, la raó
que no accepta el misteri.
I amb una ardida Fe pasqual,
o encara amb el neguit de l'èxode,
a l'horabaixa, enfilem el camí
de la Terra Promesa.

estiu de 1986
(de *L'alegria velada*)

En aquest poema del llibre *La paraula i el cant* (ja inclòs, fa un temps, a la fi de *La veu de l'àngel*) enalteixo la figura de Joan Baptista, el precursor del Crist. A Israel, *preceptes estrets / feien més àrida la Llei* i l'amor s'assecava, a poc a poc. Però *en l'ansiosa espera del Messies*, un matí clar, l'auster *profeta Joan batejava al riu Jordà, [...] sota el cel ras del desert*. I anunciava la vinguda de l'Altre: *fill de l'home i Servidor sofrent, l'anyell més càndid / a l'espadat dels segles, llum del Verb...* Poema de to greu, solemne, però alhora amb l'equilibri musical dels seus tretze versos decasíl·labs, sense rima.

Chesterton diu que els Evangelis no tenen res de senzill ni d'obvi. En qualsevol moment pot saltar la sorpresa. Agudament, observa que a les seves pàgines no hi ha llocs comuns, ja que són una aproximació al misteri del fill de Déu encarnat.

L'home que *duia sandàlies de missatger*, Joan, el Precursor, és una figura enigmàtica i profunda, que anticipa la imatge del Crist de l'Evangel·li. Segons Chesterton, aquest Crist és més aspre que el de l'Església: ens interpel·la amb fermesa i no admet mitges tintes en l'opció radical de l'amor. I afegeix: «el llenguatge que fa servir és un exemple de rigor, fins i tot en les paradoxes», un recurs literari bastant freqüent en l'anunci de la Bona Nova.

EL MISSATGER

La fe decau a Israel. Preceptes
estrets feien més àrida la Llei
i, a poc a poc, l'amor s'eixarreïa.
Però, de cop i volta, cruix el pit,
en l'ansiosa espera del Messies.
I aquell matí, a l'hora de la gràcia,
el profeta Joan, sota el cel ras
del desert, batejava, al riu Jordà,
amb aigua i amb paraules de promesa.
D'origen galileu, duia sandàlies
de missatger. I, amb veu profunda, deia
que l'Altre ja venia: fill de l'home
i Servidor sofredent, l'anyell més càndid
a l'espadat dels segles, font que brolla
amb goig perenne, llum del Verb, misteri.

estiu de 2001
(de *La veu de l'àngel*)

Poema dividit en tres parts i encapçalat per un vers de *Noche oscura del alma*, de sant Joan de la Creu. En la primera secció, rere una nit freda, amb vent de gregal, *a la matinada, / passà el pelegrí*. Reviu la llum, canta un oriol al bosc, el riu miralleja... I el poeta exclama: *tinc set del teu vi, / Amic pelegrí*. En la segona, amb una citació del llibre de l'Èxode, trobem els israelites al desert, en un *plany amarg*. I Moisès recorda el dia en què el Senyor li parlà, a la muntanya de l'Horeb; l'arç, tocat pel foc, no es consumí. En la tercera, amb una citació de Lluç, coneixem Maria de Natza-ret. I, al cap d'uns anys, arriba *l'hora obscura, / el temps de malfat*: la crucifixió de Jesús, *dalt d'un turó*, mentre es compadeix d'Ell *un garbí / de toc delicat*. Segles més tard, *lluu la flama pura / del matí pasqual*. En definitiva, *tot és una aventura / d'Amor, sense fi*.

Jean Guitton remarca que, a través de l'Evangeli, coneixem clarament la vinculació del jo de Jesús amb el jo diví. La font, per a ell, és el Pare. La seva doctrina, la seva mística és ser precisament el fill, en un grau incomunicable. Ara podem afegir: Ell va ser, alhora, l'Amic nostre i l'Amat (pel Pare). Aquesta veritat cristiana ens recorda el *Llibre d'Amic e Amat*, de Ramon Llull.

Un petit detall: l'oriol és un ocell molt amagat, difícil de trobar. I aquest *dard de la llum alta*, que es clava com *un bes a la galta*, ens fa pensar en el *Rapte de Santa Teresa*, de Bernini. En la segona part, *l'arç a mig florir* es pot relacionar amb l'Antic Testament. I en la tercera la Verge Maria és la noia que *trena dies d'assutzena*, com a símbol del Testament Nou, en la plenitud del temps.

LA FLAMA QUE NO MOR

· I ·

En una noche oscura...
SANT JOAN DE LA CREU

Nit amb gregalada.
És llarg, el camí.

A la matinada,
passà el pelegrí.
I el vent emmudí
damunt la glaçada.

Tot d'una, reviu
el goig. La llum nova
un oriol troba,
al bosc més ombriu.

Miralleja el riu,
amb el traç secret
del temps fugitiu...

Dard de la llum alta:
un bes a la galta,
que em salva del fred.

Amb glaç pel camí,
tinc set del teu vi,
Amic pelegrí.

Remors de la ira.
El poble no accepta
un èxode llarg.
I el seu plany amarg
és, avui, un repte.
El vell guia mira
enrere i sospira...

Patriarca adust,
Abraham vencé
l'angoixa amb la fe.

Cim de la claror!
Un dia, el Senyor
parlà a un home just:
un jove pastor.
Esbalaït, calla
Moisès. Sense por
ni orgull, davalla
de l'Horeb sagrat.

Un foc abrandat
no ha fet cendres, no,
l'arç, a mig florir.
I una Veu fendí
l'alta soledat.

· III ·

Miquees 5,1-2

Mateu 27,1-31

L'àngel se n'ha anat.
Una noia trena
dies d'assutzena.
Hi haurà lluna plena
al pati empedrat.

Herodes, Pilat...
Sona l'hora obscura,
el temps de malfat.
A tall de bufó,
duia vestidura
de porpra, l'Amat.
I, dalt d'un turó,
té compassió
del cos nu un garbí
de toc delicat.

Amb vent de gregal
damunt la planura,
lluu la flama pura
del matí pasqual.

Amb glaç pel camí,
torna el pelegrí,
en una aventura
d'Amor, sense fi.

2003 - 2019

(de *La paraula i el cant*)

Unes paraules de Dante Alighieri, en el cant XXXI de la *Divina Comèdia* («càndida rosa»), encapçalen aquest poema, travessat de cap a cap per l'esperança cristiana. L'últim vers de la primera estrofa (*acollidora alzina negra!*) al·ludeix a una centenària alzina que hi ha al Pla de les Serres, a llevant, en el terme municipal de Guissona. Per a mi té un gran valor premonitori, ja que la vaig descobrir un dia de Quaresma de l'any 1988, avançat el mes de març. Més enllà de l'alzina hi havia una llarga filera d'ametllers florits, d'una blancor enlluernadora. Vaig decidir no continuar mai per aquell camí, amb l'esperança de veure la gran llum de Déu, el dia de la mort (simbolitzada per l'alzina d'un verd fosc). Mentrestant, a la primavera, se sent el *cant del cucut* i hi ha *malves a la vora d'un camí...*

Jean Guilton diu que la creença en la resurrecció no és simbòlica. Segons ell, es tracta de la iniciació a la vida espiritual, en què tot el que es trobava dispers serà reunit, reintegrat en una unitat superior: el moment en què Déu serà tot en tots, com afirmava Pau.

És evident que els deixebles estaven convençuts de la veritat de la resurrecció. Si no, ¿com s'haurien atrevit a dir que Jesús era Déu? I els milers de màrtirs tenien el mateix convenciment.

Amor, possessió de béns en comú, pura fraternitat: senyals inequívocs d'una identificació, en esperit, amb el Jesús mort i ressuscitat. Els cristians del segle I havien copsat molt bé el nucli de l'Evangelí. Sabien que Jesús de Natzaret havia predicat el lliurament total, en l'amor a Déu i als germans petits.

Càndida rosa
Paradís, cant XXXI
Dante ALIGHIERI

RESURRECCIÓ

Matinada de Pasqua, amb cel ben ras,
càndida rosa.

Contemplàvem,
des d'un terrat, el camp, tot verd,
amb fresc oreig de primavera
que reviu als bancals de la planura...
La música ja sona: aquest diumenge
té un aire de cançó.

I cada dia, amb boira gebradora
o amb sol, fem, junts, un atzarós camí
—com un riu amb meandres—,
que acaba en un espai de soledat.

Talaia d'anys en la penombra,
acollidora alzina negra!
Matinada de Pasqua, a l'horitzó:
la rosa resplendia en la naixença
de l'aurora més alta.
Fidel al Pare, un àngel
havia retirat la llosa
que tancava el sepulcre, en la nit estelada.
I un vent prefigurava l'Esperit
—flama també, a la sala dels dotze—,
quan s'aixecà, potser amb els cabells a lloure,
Jesús, el fill...

Avui

torna la primavera: cant del cucut, llunyà,
amb sol en la glaçada dels meus anys,
amb malves a la vora d'un camí compartit.
I en un tossal, cap a llevant,
rere la fosca alzina, s'entreveuen,
afilersats sota la llum,
uns ametllers en flor...

(de *La paraula i el cant*, 2019)

Poema fonamental dins el recull. Tracta d'un fet significatiu en el meu camí de laic cristià cap a Déu —un camí sinuós, que ofereix marrades i temps de desànim.

A diferència de «La flama que no mor», poema format per pentasil·labs amb rima perfecta, «La font amagada» té un enfocament molt lliure, encara que hi dominen clarament l'octosíl·lab i la rima assonant en o. Una paraula clau és *enyor*, ja que evoca un fet esdevingut a Balaguer, un dia estiuenç, el 7 d'octubre del 1967, a la tarda, quan jo tenia 29 anys. Hi ha una citació de Joan, l'evangelista, i el poema comença amb un preàmbul d'una dotzena de versos. Continua amb el relat principal, format per trenta-quatre versos. La darrera part —un segon relat, amb una recapitulació final— es basa en el text de Joan. Hi ha clars paral·lelismes entre les dues parts: la font, el pou de Jacob... Els últims versos proclamen *el goig de la paraula / en l'aventura de l'Amor*.

L'obertura al *misteri absolut que anomenem Déu* és un punt d'arrencada molt característic en l'obra de Karl Rahner. El gran teòleg ens recorda que va tenir lloc, en el temps, l'encarnació del *Logos*: la unió de l'etern fill del Pare amb una realitat plenament humana. I el concepte bíblic de l'Esperit (o *Pneuma*) es vincula, com cap altre, a allò que podríem anomenar *obertura a Déu*.

I l'amor, com a do de l'Esperit, es va manifestar molt senzillament en la gran pau d'una tarda d'octubre...

LA FONT AMAGADA

L'alegre tast d'una paraula,
raïm madur, o un bes furtiu
a l'ombradiu, ens allibera
de la tristesa de Narcís:
àcida polpa de gotim,
aigua gelada al regueró.

I si callem, a l'horabaixa
—a l'hora lenta dels records—,
serà potser un consol efímer,
el cant del rossinyol.
La vida és enigma i gràcia;
tanquem els ulls i ens puny l'enyor.

Aquell blau fosc d'un cel d'estiu
feia més verda la capçada
d'uns joves pins, en un bosquet.
I quan la mà nua del sol
queia damunt la meva espatlla
—que l'últim dia, amb guants de cendra,
oprimirà—, jo, solitari
guaita, al cim d'un turó,
amb delit, contemplava
la bellesa del món.
A la planura, jeien amples
bancals, en un silenci groc.
I algú em va acollir, sol·lícit,
aquella tarda, al bat del sol...

Ja començava a embriagar-me
el goig de tot,
quan arribà, de l'ombradiu,
la remor fresca d'una font.

On era, l'aigua viva? Algú
entrà al bosquet, i la pinassa
cruixí lleument, en la gran pau,
al flanc més verd de la talaia.
I uns ulls molt clars em van fitar:
potser mirall o toc de gràcia
de l'Innocent, al bat del sol...
Era, la terra, tota humida
i l'aigua feia un rierol.
Com per atzar, bufà la brisa.

I vam parlar... A la bestreta,
aquell diàleg era un do:
raïm madur, que assaboria
amb un goig nou!
Frèvol sarment, vaig empeltar-me
al cep que ens salva de la mort.

En la penombra del passat,
raja una font;
al vespre canta, a la bardissa,
el rossinyol.
I rememoro una trobada
vora el pou de Jacob.

Conta Joan que el Natzarè
—amb un vestit blanc com la neu
al mont Tabor,

crucificat, tot nu, al Gòlgota—,
rabí cansat d'un llarg camí,
es repenjà al brocal del pou.
I parlà amb una dona
que, pensativa, duia un càntir
al maluc. Els estels,
aquell migdia, eren a prop!
Ulls de l'Amic se la miraven...

Avui, en hora molt tardana,
quan, al pedrís d'una placeta,
no hi toca ja la mà del sol,
i se n'ha anat l'últim company,
i, amb un plor fosc, el vent s'afua
pels carrerons,
encara sento una veu pura
al tossal del record.

Una naixença il·limitada:
la bellesa de tot
m'ullprenia —una blava
tarda d'estiu, amb oratjol
en el silenci de la plana—,
quan ell va fer-se trobadís
vora la font.

I tot va ser misteri i gràcia.
Sota la llum, al verd turó,
aquell moment captiu durava
tant com el goig de la paraula,
en l'aventura de l'Amor.

maig de 1976 – juny de 2020
(de *La paraula i el cant*)

Joan, en el llibre de l'Apocalipsi, adreça un missatge a les set esglésies de l'Àsia Menor. Una és la de Laodicea, a la qual parla el Crist gloriós, resuscitat: «Soc a la porta i truco.» S'esqueia un temps d'angoixa: els cristians eren víctimes de la persecució ordenada per Domicià, emperador romà. Aquest primer vers dona sentit a tot el poema, que de seguida connecta amb el món actual: *I encara avui sentim la crida, / a l'hora encesa de la vetlla: / L'Amic arriba...* Però nosaltres *bescanviem / paraules d'ira o de tristesa*. O ens mirem a l'estany, com Narcís. De tota manera, *Déu se'ns revela / com l'aire fi...* I la unió amb Ell és possible: *Quan ens abrusa el foc d'Amor / es fa més viva, la presència*. Rima assonant: e / a. Quasi tots els versos són octosíl·labs, com en el cas de «La font amagada».

Recordem *Nabí*, el gran poema de Josep Carner. El profeta Jonàs va desoir la crida de Déu, que li manava anar a Nínive. I llavors va viure una profunda experiència de soledat i de silenci. Ara nosaltres *no sabem com, en la foscor, / Déu se'ns revela*.

Cristià modèlic del segle XX, Chesterton va trobar el punt just en la seva aguda visió del cristianisme. El relaciona amb Virgili com a representant del paganisme més *humà*. I ara, quan dic *L'Amic arriba, amb un plany llarg / de rodamon, en la nit freda*, potser em deixo influir per la pietat romana de Virgili, ben analitzada per T. S. Eliot en l'assaig que es titula *Virgili i el món cristià* (1951).

CRIDA

—Soc a la porta i truco. El Crist,
ja gloriós, amb veu serena,
donà consol, en temps d'angoixa,
als fidels de Laodicea.

I encara avui sentim la crida,
a l'hora encesa de la vetlla:
l'Amic arriba, amb un plany llarg
de rodamon, en la nit freda.

Als ulls blaveja aquella pau
que l'home, en va, cerca a la Terra...

Massa sovint bescanviem
paraules d'ira o de tristesa.
O, en el silenci, som Narcís
davant l'estany que miralleja.

No sabem com, en la foscor,
Déu se'ns revela
—com l'aire fi, que tot just mou
la flama d'una espelma.

Quan ens abrusa el foc d'Amor,
es fa més viva, la presència.

(de *Joan, el visionari*,
obra inèdita)

Poema dedicat a un gran amic lleidatà, company d'ensenyament a l'Institut Màrius Torres durant molts anys; més tard, greument malalt de càncer. Als afores de Guissona, vora la font de l'Estany, hi havia un bancal de blat, encara per segar. Era el 7 de juliol, quan pertot arreu ja groguejava el rostoll. El primer vers: *altes espigues de blat* en la soledat d'un clar matí amaga un dolorós pressentiment... Però bufa l'Esperit: *un altre vent de garbí*. I parlo d'un vaivé d'Amor, que comunica un sentit profund a *la humana veritat, / d'uns vells companys de camí*. La majoria dels versos són heptasíl·labs, amb rima perfecta, sempre aguda. Dia estiuec, assolellat, amb el silenci de la mort, no gaire llunyana.

Emmanuel Levinas diu que el cara a cara que em posa al davant d'un altre, diferent de mi i irreductible, trenca l'encantament de la presó: «és una sortida al captiveri provocat per l'oblit de l'altre.»

Mirar els ulls de l'amic Ferran i parlar amb ell era l'únic consol que em quedava, davant la seva fi inevitable i pròxima. Ara —un matí d'estiu, en la pau de la Segarra— trenco la soledat amb un record, lleuger i tenaç, que em permet de retrocedir en el temps i evocar les llargues caminades pels passadissos de l'Institut... A reveure, amic Ferran.

A Ferran Rocaspana

ABANS DE LA SEGA

Altes espigues del blat
encara mou l'aire fi...

Avui, en la soledat
i la pau d'un clar matí,
amic callat,
dic el teu nom, pel camí
que puja fins al serrat.

Entre el present i l'ahir,
ha bufat
un altre vent de garbí:
l'Esperit, amb toc alat.
Vaivé d'Amor, sense fi.

Altes espigues del blat!
Amb llum d'estiu, ha tornat
el goig que vam compartir,
amic del somni velat...

No, avui no pot morir
la teva veu —que rebat
l'escarida falsedat
del destí,
amb la humana veritat,
d'uns vells companys de camí.

7 de juliol de 2020
† 17 de setembre 2020
(poema inèdit)

QUADERNS
DE LA FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

96. D. JOU: *Trenta poemes sobre ciència i fe*
97. A. BORRELL: *El viatge interior. De la recerca de si mateix a l'encontre amb l'Absolut*
98. J. MOLAS: *Maragall i Azorín*
99. I. MORETA: *Joan Maragall, pensador religiós. Antologia comentada de textos*
100. A. MATABOSCH: *Testimoniatges. Identitat cristiana i diàleg interreligiós*
101. R. TORRENTS: *Entorn de Maragall i Gaudí*
102. M. T. ARECES - S. BUENO - R. JORBA: *Llibertat religiosa i societat actual*
103. J. MARTÍN VELASCO: *Fidelitat al Vaticà II en el segle XXI*
104. C. LLUCH: *Joan Sales i la novel·la catòlica*
105. D. JOU: *Esperances davant d'incerteses. Tecnologia, humanitats i cristianisme en les crisis d'avui*
106. J. CASASSAS: *El canvi cultural del segle XX*
107. I. BOADA: *L'home modern: un balanç*
108. A. MATABOSCH: *Del diàleg ecumènic al diàleg interreligiós. Característiques i possibilitats*
109. D. ABADÍAS - I. FERNÁNDEZ TERRICABRAS: *Església i poder. Els casos d'Anglaterra i França*

110. J. REQUESENS: *La presència de santa Teresa en la poesia catalana. Tres hipòtesis i una constatació*
111. F. TOUS: *Els provebis de Ramon Llull o el repte de comunicar la veritat*
112. F. TORRALBA: *Humanisme, transhumanisme i posthumanisme. Assaig de discerniment*
113. G. AMENGUAL: *Identitat, memòria, alteritat. Per una fenomenologia de l'existència cristiana*
114. N. COMADIRA - J. FERRER - D. JOU - P. LLUÍS FONT - P. PASTOR - A. PUIG I TÀRRECH: *Bíblia i cultura. Sis mirades*
115. R. PUIGDOLLERS I NOBLON: *Les cartes de sant Pau. Introducció a l'epistolari paulí*
116. J. CABÓ: *Maurice Blanchot, testimoni de l'impossible. Una introducció*
117. A. BALCELLS: *Secularització i confessionalitat. Un recorregut per l'anticlericalisme a la Catalunya contemporània*
118. F. TORRALBA - J. L. MARTÍNEZ: *L'intel·lectual cristià avui*
119. L. TORCAL: *Conversió ecològica integral. Una resposta cristiana al problema del canvi climàtic*
120. C. DI SANTE: *Per una espiritualitat reconciliada. Un cristianisme en temps de contradiccions*
121. M. SCHORLEMMER: *Indagació contemplativa per a l'era de la intel·ligència artificial*
122. D. JOU: *Trenta poemes sobre el pàrenostre i els salms*
123. O. PÉREZ I TREVIÑO: *L'experiència musical: origen, ritualitat i transcendència*
124. J. M. JAUMÀ: *Entre capitells. El discurs únic del claustre de Sant Cugat*
125. PATRONAT DE LA FUNDACIÓ JOAN MARAGALL: *Espiritualitat i pandèmia. Reflexions sobre el fracàs, la mort i l'esperança*

Els volums de la col·lecció
«Quaderns de la Fundació Joan Maragall»
volen contribuir a fomentar i difondre
una relació fructífera entre el cristianisme i la cultura.
La subscripció a la col·lecció
està disponible a:
www.fundaciojoanmaragall.org.